

Dokumenttype	NOU 1985:14	Dokumentdato	1985-06-07
Tittel	Samisk kultur og utdanning		
Utvalgsleder	Myklevoll Kirsten		
Utgiver	Kulturdepartementet		
Kapittel	Sammendrag av 1. delinnstilling og utvalgets tilrådinger		
	2.1 KAPITTEL 1. MANDATET, UTVALGETS SAMMENSETNING OG ARBEIDET I UTVALGET		

Kapittel 1 inneholder mandatet for utvalget av 17.10.80 og tilleggsmandatet gitt den 15.09.1982. Det redegjøres dessuten for utvalgets sammensetning og virksomhet.

Kapittel	Sammendrag av 1. delinnstilling og utvalgets tilrådinger
	2.2 KAPITTEL 3. SAMENE I NORGE

Kapittel 3 er et utdrag av tilsvarende kapittel i NOU 1984 : 18 "Om samenes rettsstilling". Det drøfter samebegrepet (3.1), hovedlinjene i samenes bosetningshistorie (3.2.1), dagens samiske bosettinger (3.2.2) og folketellinger av samer (3.3).

Samebegrepet har vært brukt og brukes i de forskjellige sammenhenger uten eksakte definisjoner, og det synes å fungere tilfredstillende for praktiske formål.

Den samiske næringstilpasning og bosetting har forandret seg under innflytelse av og i konkurranse med andre interesse- og påvirkningsgrupper. Samiske bosettinger finnes i større eller mindre konsentrasjoner spredt over et vidt geografisk område.

Folketellingen 1970 anslo "at minst 40 000 mennesker i Norge på et eller annet vis er noe preget av at de har et innslag av det samiske i sin bakgrunn". Dette vurderes av utvalget som et rimelig anslag.

Analysene av folketellingene 1845 - 1970 konkluderer med at det har skjedd en betydelig assimilasjon av samene, og at den samiske befolkning, statistisk sett, ikke har hatt en normal demografisk utvikling i den perioden som omfattes av folketellingene, noe som nettopp skyldes assimilasjon.

Kapittel	Sammendrag av 1. delinnstilling og utvalgets tilrådinger
	2.3 (Kapittel 4) KULTUR- OG UTDANNINGSPOLITIKKEN I ET HISTORISK PERSPEKTIV

Kapittel 4 er utformet av utvalgsmedlemmene Einar Niemi (4.1) og Bjørn Aurseth (4.2 og 4.3).

Det drøfter de offisielle rammene for kultur- og utdanningspolitikken i et historisk perspektiv. Framstillingen tar utgangspunkt i et noe innsnevret kulturbegrep, knyttet til relativt avgrensede samfunnssektorer som misjon og andre kirkelige forhold, skolestell, språkspørsmål, litteratur

o.l.

Underkapittel 4.1 beskriver perioden fram til 2. verdenskrig, mens utviklingen etter 2. verdenskrig drøftes i avsnitt 4.2. Avsnitt 4.3 presenterer en del gjennomførte norske og nordiske tiltak.

Kapittel Sammendrag av 1. delinnstilling og utvalgets
tilrådinger
**KAPITTEL 4. KULTUR- OG UTDANNINGSPOLITIKKEN I ET
HISTORISK PERSPEKTIV**
Inntil 2. verdenskrig (4.1).

Improvisert misjonsarbeid blant samene tok til allerede i sagatida, og i store områder av samenes bosettingsområder ble denne misjonen drevet av flere stater samtidig. Fram til ca år 1700 ga kulturpolitikken få målbare resultater.

Da den organiserte misjons- og skolepolitikk ble formalisert på begynnelsen av 1700-tallet, holdt samene fortsatt fast ved vesentlige elementer i den gamle religionsutøvelse, og institusjonalisering av kirka fra norsk side i de samiske bosettingsområdene var i liten grad påbegynt. Utover 1700-tallet ble det satset mye på å fremme misjons- og opplysningsarbeidet. Pietismen som åndsretning bidrar uten tvil til å forklare denne satsing, men også stats- og sikkerhetspolitiske motiver spilte inn. Misjonen ble et vesentlig middel i striden om deler av fellesdistriktene på Nordkalotten og dermed i striden om samenes statstilhørighet.

Thomas von Westen (1682-1727) stod sentralt i organiseringen og systematiseringen av misjonsarbeidet på begynnelsen av 1700-tallet.

Ved Seminarium Scolasticum og Katedralskolen i Trondheim fikk misjonærene spesiell utdanning for å drive misjon. Sameområdene ble delt i misjonsdistrikter, og Thomas von Westen la stor vekt på at misjonærene behersket samisk språk. Både biskop Peder Krog og hans etterfølger Eiler Hagerup opponerte mot von Westens organisering av misjons- og opplysningsarbeidet og mot måten det ble drevet på. Etter von Westens død (1727) fikk prestene og biskopen større ansvar i dette arbeidet. Seminarium Scolasticum ble nedlagt, og fram til 1752 skulle offisielt både ordet og opplysningen bibringes samene via dansk-norske menn og det dansk-norske språk.

Striden om en skulle følge von Westen eller biskop Krogs linje kom til å prege ettertiden. Hagerups etterfølgere i bispestolen i Trondheim (Harboe, Nannestad og Gunnerus) delte von Westens språksyn, og en mildere og mer tolerant politikk, anført av blant annet Knud Leem, rådde grunnen fram til 1773. En ny misjonsskole ble opprettet i 1752.

Med de danskfødte biskopene M.F. Bang og Chr. Schønheyder fulgte man imidlertid på slutten av 1700-tallet en kulturpolitisk linje der norsk (dansk) ble lagt til grunn for forkyntingen og undervisningen blant samene.

Selv om myndighetene allerede på begynnelsen av 1800-tallet antakelig var villige til å revidere politikken, la Napoleonskrigene en effektiv bremse på ethvert tiltak som måtte ha vært planlagt på misjonssektoren.

Nye ideer av P.V. Deinboll (sokneprest i Vadsø) fikk rundt 1820 støtte av biskopen, og tiden fram til ca 1850 var preget av stor tro på bruk av samisk i opplysnings- og misjonsarbeidet. Med Nils V. Stockfleth, som fikk mye å si for utviklingen, ble den offisielle politikk preget av humanistisk-romantiske strømninger som uttrykte stor respekt for folks rett og plikt til å håndheve og utvikle sitt språk og sin nasjonalitet.

Kulturpolitisk sidestilte Stockfleth samene med kvenene. På hans tid ble en rekke bøker på samisk til bruk i skole og kirke utviklet, og han ivret også for større bruk av kvensk der det var nødvendig.

Ca 1850 innledes en linje i kulturpolitikken som i årene framover får en

stadig klarere fornorskningsprofil. Prinsippet om morsmålsbruk i undervisningen uthules fordi staten ikke anså seg å ha forpliktelser til undervisning utover det som var nødvendig for å gi lovbefalte kunnskaper.

Språkinstruksen fra Stiftsdireksjonen i Tromsø i 1880 og skoleloven i 1889 slo fast at skolens undervisning skulle foregå på norsk, men i språkblandingsdistriktene i Tromsø stift ble det gitt visse muligheter for dispensasjon. En ny instruks om språkbruk i skolen, gitt av Kirkedepartementet i 1898, falt i det vesentlige sammen med 1880-instruksen. Den åpnet i tillegg for sterkere økonomisk satsing i områder der ekstra tiltak var ønskelig. Bygging av statlige skoleinternater og en egen skoledirektør på amtsplan i Finnmark, er eksempler på slike ekstratiltak.

Fornorskningspolitikken ble fasttømret på slutten av 1800-tallet og ble den offisielle kulturpolitikk overfor samene og kvenene, i alle fall fram til 2. verdenskrig. Den ble i dette lange tidsrom preget av sterk grad av kontinuitet og søkt konsekvent gjennomført, uavhengig av regimeskifte og skifte i kulturpolitiske strømninger i Europa. Elementer av fornorskningspolitikk preget utviklingen på de fleste samfunnssektorer og spilte en viktig rolle ved prioritering av tiltak ikke bare i skole og kirke, men også innen industri-, forsvars-, kommunikasjons-, nærings- og handelspolitikken.

Fram til 1905 ble det formelle apparat bygd opp, og rundt 1920 ble ideologien fasttømret og tiltakene konsolidert. Motivene for satsingen var flere:

Krisen i samisk næringsøkonomi i flere områder ga grobunn for nedvurdering av samekulturen, mens norsk bosetting og kultur var på offensiven i sameområdene. Masseinnvandringen av kvener spilte trolig en avgjørende rolle for fornorskningspolitikkenes sikkerhetspolitiske aspekt, og i tillegg kommer en rekke forklaringer på ideologisk plan, dels koplet til praktiske vurderinger i de aktuelle områdene. Både nasjonalistiske, sikkerhetspolitiske, paternalistiske og sosialdarwinistiske vurderinger ble lagt til grunn for den relativt raske og konsekvente offentlige mobilisering. Opposisjonen mot fornorskningspolitikken fantes i første rekke blant en del geistlige, men også samer målbar tilsvarende holdninger. Disse stod imidlertid hjelpeløse overfor fornorskningstilhengerne som hadde alle ressurser samt hele det offentlige forvaltningsapparat til disposisjon. Fra 1920 til 2. verdenskrig ble opposisjonen svakere.

Kapittel Sammendrag av 1. delinnstilling og utvalgets tilrådinger

KAPITTEL 4. KULTUR- OG UTDANNINGSPOLITIKKEN I ET HISTORISK PERSPEKTIV
Etter 2. verdenskrig. (4.2).

I årene etter den 2. verdenskrig vant et mer reflektert syn på samenes rettigheter som etnisk og språklig minoritet fram.

Liberale tendenser som var merkbare allerede i slutten av 1930-åra, slo nå gradvis igjennom. Årsakene til dette omslaget finner en blant annet i det spesielle ideologiske klima verdenskrigen skapte, i endrede vurderinger av den sikkerhetspolitiske situasjon i nord, i samenes (og kvenenes) nærmere tilknytning til det norske kultursamfunn og i den generelle samfunnsutvikling.

Allmenne ideer om menneskeverd og små nasjoners rettigheter nedfelte seg i konkrete vurderinger om samenes stilling i Norge allerede i 1948, da Samordningsnemnda for skoleverket foreslo at større hensyn til samenes egenart burde erstatte den ensidige norske nasjonaliseringsprosess.

I årene som fulgte, resulterte det nye synet i en del spredte, praktiske tiltak. Disse var særlig konsentrert om innføring av en felles nordsamisk rettskriving, skoleverket og samisk håndverk og husflid.

Reformtiltakene i skolen ble til dels møtt med passivitet og motstand blant de fastboende samer i nord, mens reindriftssamene i de samme områder og sørsamene stort sett var positive. Passiviteten og motviljen må antakelig forklares med at oppfatningen om at et økt samisk innslag i skolen ville hemme nødvendig norskopplæring, var ganske utbredt. Denne oppfatning hadde dels sin rot i holdninger som var blitt skapt av fornrskningspolitikken, dels i det økende behov for kunnskaper i norsk som fulgte med gjenreisningen og den nye økonomiske struktur.

Selv om det neppe fantes noe bredt folkelig engasjement for samiske spørsmål i de 15-20 første etterkrigsår, bidro Samordningsnemndas innstilling, sammen med et fåtall personers målbevisste engasjement, til en åpning for påvirkning av de sentrale statlige organer.

De kulturelle resultater i den samiske hverdag var imidlertid nokså beskjedne. Mange av Samordningsnemndas forslag ble heller ikke gjennomført.

Med innstillingen fra komiteen til å utrede samespørsmål (1959), ble grunnlaget for en bred prinsippdebatt lagt.

I sitt grunnsyn går komiteen inn for at samene skal integreres i rikets økonomiske og sosiale struktur med sikte på økonomisk og sosialt likeverd i fellesskapet, og for en konsolidering av samiske bosettingsområder og visse administrative særordninger, kulturverntiltak m.v. som motvirker assimilasjon og gjør det mulig for samene å leve videre som bærere av en minoritetskultur innenfor det norske samfunnet.

Mange beskyldte komiteen for å slå til lyd for en reservatpolitikk som ville hemme velstandsutviklingen i de samiske områder. Anstøtstenene var særlig betegnelsen "samisk kjerneområde", forslagene om egne offentlige organer for samene og komiteens syn på bruken av samisk språk i skolen. På den annen side førte debatten også til at mange samer ble aktivisert for prinsippene i komiteinnstillingen.

Regjeringen fulgte i hovedsak synspunktene til den sakkyndige komite den hadde oppnevnt og fikk støtte for dette av Stortinget (mai 1963). Det var bred politisk enighet om å styrke samenes muligheter til å bli integrert som økonomisk og sosialt likestilte deltakere i fellessamfunnet. Stortinget understreker dessuten meget sterkt at samer som selv ønsker det, skal gis muligheter for å opprettholde og videreutvikle eget språk og egen kultur.

De retningslinjer Stortinget skisserte i 1963, har resultert i gjennomføring av en rekke tiltak. Under gjennomføringen har det vært behov for en rekke sektorutredninger, som alle har vært inspirert av Samekomiteens grunntanker. Tiltakene var til å begynne med nokså spredte og tilfeldige, men utviklingen har gått i retning av stadig større satsing på enkeltsektorer som skoleverket, høyere utdanning og forskning, sosial- og helsesektoren, kulturvern og det frie kulturarbeidet på flere felter. Også de generelle kultur- og utdanningspolitiske målsettinger har styrket vernet av samisk kultur.

Perioden etter 1963 karakteriseres for øvrig av et sterkere samisk engasjement gjennom frivillige organisasjoner og offentlig rådsorganer, og av en mer positiv allmennpolitisk holdning til samisk språk og kultur. Tiltakene kan samlet sies å ha hatt som siktemål å gjøre samene i stand til å nyttiggjøre seg samfunnets generelle velferdstilbud gjennom å styrke den økonomiske, sosiale og kulturelle sikkerhet i den samiske befolkningen. Økonomisk utjevne tiltak har i kulturell forstand tjent til å senke kulturterskelen mellom samene og den øvrige befolkningen. Sammen med følgene av en tidligere negativ kulturpolitikk, er dette årsaken til at samenes eksistens som egen etnisk og kulturell gruppe i Norden sannsynligvis må bygge på et samebegrep noe annerledes enn det tradisjonelle. Samisk egenaktivitet og selvoppfatning vil her være avgjørende for hvilke samiske kulturtrekk som i framtida kan innveves i deres livsførsel i fellessamfunnet. På offisielt nordisk hold anses det som ønskelig at samisk kultur bevares, fordi dette betyr en berikelse av mangfoldet i de nordiske livsformer.

Gjennom den sentrale forvaltning forsøker myndighetene i dag å samordne de mange statlige og statlig støttede tiltak som er gjennomført siden Samekomiteen la fram sin innstilling.

De mange uløste spørsmål, som særlig ble fokusert under Alta-konflikten, blottstillet behovet for en ny vurdering av samenes totale situasjon i Norge.

Oppnevninga av Samekulturutvalget og Samerettsutvalget (1980), begge med

vidtgående mandater, må anses som et resultat av dette behovet.

Kapittel Sammendrag av 1. delinnstilling og utvalgets
tilrådinger
**KAPITTEL 4. KULTUR- OG UTDANNINGSPOLITIKKEN I ET
HISTORISK PERSPEKTIV**
Gjennomførte norske og nordiske tiltak.
(4.3)

I etterkrigstida har hovedinnsatsen fra samfunnets side i samedistriktene bestått i generelle tiltak som er felles for alle i Norge.

En rekke av disse har derfor ikke direkte sammenheng med samenes minoritetssituasjon. Dette gjelder f.eks. tiltak for å fremme den alminnelige velstandsutvikling, utbygging av kommunikasjoner, næringsliv, sosial og medisinsk service m.v.

Målsettingene om at samene skal gis muligheter til å nyttiggjøre seg de generelle velferdstilbud i samfunnet og oppnå sosial og kulturell sikkerhet på linje med majoritetsbefolkningen, har dessuten nødvendiggjort en rekke særtiltak. På det økonomiske og sosiale området har særtiltakene delvis hatt karakter av forsterket bruk av generelle virkemidler eller en forsinket innsats som for lengst har funnet sted i landet for øvrig.

Når det gjelder kultur og utdanning har innsatsen dessuten tatt sikte på å styrke samisk kultur og egenart.

Samordningsnemndas tilråding om samiske skole spørsmål, Samekomiteens innstilling og en rekke sektorutredninger har i stor grad virket initierende på myndighetenes arbeid med samespørsmål.

Dessuten har en del skjedd i fellesnordisk regi. På de ulike sektorer er en rekke statlige og statlig støttede tiltak gjennomført de siste tiår.

I grunnskolen er de restriktive bestemmelser om bruk av samisk blitt erstattet av mer liberale holdninger, blant annet gjennom flere endringer av grunnskoleloven. Dessuten har erkjennelsen av at samene har et mindre gunstig utgangspunkt enn flertallsbefolkningen for karriere i fellessamfunnet, skapt en allmenn positiv holdning til styrking av skoleverket i samedistriktene. Rent praktisk har dette resultert i spesielle internatskoler for flyttsamebarn og for sørsamer, generell styrking av undervisningen i samedistriktene gjennom utvidelse av undervisningstiden, gunstigere klassedeling og utvidet adgang til gruppedeling.

Tilbud om samisk begynneropplæring har vært gitt ved en rekke skoler etter 1967, og retten til undervisning i samisk både som 1. og 2. språk for barn i samiske distrikter ble lovfestet i 1975. Dessuten har foreldre i språkblandingsdistrikter rett til å kreve egne skolekretser for sine barn.

Prinsippet om bruk av dobbelttekstede lærebøker ble forlatt i 1960-årene. Etter den tid er det utviklet en del lærebøker/læremidler på samisk i regi av Folkeskolerådet/Grunnskolerådet (1967-76) og Samisk utdanningsråd (etter 1976).

De spesielle videregående opplæringstilbud for samer har man blant annet søkt kanalisert gjennom opprettelse av egne skoler for samer i Kautokeino og Karasjok.

Innen høyere utdanning har en dels satset på økonomisk gunstige studievilkår og dels på preferanser ved studieopptak for samer med sikte på å skaffe samisktalende fagfolk i samedistriktene. Dessuten har samiske språk- og kulturspørsmål fått øket sin status som fagemner i en del høyere utdannings- og forskningsinstitusjoner.

De mer grunnleggende utdanningsbetingelser for samer er for øvrig forsøkt styrket gjennom opprettelse av nye stillinger og institusjoner, blant annet gjennom opprettelse av Samisk utdanningsråd (1976). I de senere år er det også bevilget midler til spesielle tiltak for å styrke samiske

barns oppvekstkår. Av mer allmenne støttetiltak for samisk kultur kan nevnes: NRK's sendinger har økt, særlig etter at en egen sameradio ble etablert i Karasjok (1976). Samisk presse har fått støtte fra ulike finansieringskilder, tiltak er iverksatt for å styrke samisk bibliotekjeneste og litteratur, flere samiske museer og kultursentra er reist og får finansiert sin drift helt eller delvis av statsmidler, og forsknings- og informasjonsaktiviteter om samiske forhold har økt.

Styrking av duodji (samisk handverk og husflid) er forsøkt gjennomført gjennom statlig finansiert konsulentvirksomhet, opprettelse av husflidssentra, støtte til duodjiorganisasjoner og innføring av duodji som fag i skolen.

På det administrative plan har samesaker de senere år blitt fordelt på flere departementer i sentralforvaltningen og søkt integrert i mer allmenne norske kulturorganer og institusjoner. Flere statlige råd og organer med samespørsmål som arbeidsfelt er opprettet, og sameorganisasjonene og lokale organer er gitt en viss innflytelse ved oppnevning av medlemmer til disse. De samiske organisasjoner får dessuten driftsstøtte av statsmidler. I de aller siste år er det også bevilget midler til kommunal tolketjeneste, som er gjennomført i noen kommuner.

I fellesnordisk regi har arbeidet særlig vært konsentrert om reindriftsspørsmål og allment kulturarbeid men til dels også om undervisningsspørsmål. Opprettelsen av Nordisk Samisk Institutt (1973) og større offisiell anerkjennelse av Nordisk Sameråd som konsultativt organ, må her anses som det prinsipielt mest betydningsfulle.

Kapittel Sammen drag av 1. delinnstilling og utvalgets
tilrådinger

2.4 KAPITTEL 5. SAMENES KULTUR SITUASJON

Kapitlet drøfter en del faktorer som gjør samene synlige som en egen gruppe i dagens samfunn.

Etter noen innledende betraktninger (5.1), drøftes kulturbegrepet (5.2) og etnisitetsbegrepet (5.3). Næringslivets rolle som kulturbærer omtales i avsnitt 5.4, mens avsnitt 5.5 tar for seg andre samiske aktiviteter som bidrar til en markering av samisk kulturell egenart i dagens samfunn. I avsnitt 5.6 skisserer utvalget noen hovedproblemer i kultur- og utdanningspolitikken, mens samenes kulturutfoldelse belyses i forhold til deres etniske selvforståelse i avsnitt 5.7.

Av hovedmomenter i kapitlet nevnes her:

Kapittel Sammen drag av 1. delinnstilling og utvalgets
tilrådinger

2.4 KAPITTEL 5. SAMENES KULTUR SITUASJON

Etnisitet. (5.3)

Både slektstilhørighet, områdetilhørighet, næringstradisjoner, kulturelle verdier, religiøse verdier og sosial organisasjon inngår i de kjennetegn som gjør det forsvarlig å betegne samene som en etnisk gruppe. Eksistensen av en overgripende kulturell identitet er imidlertid ikke avhengig av at alle kjennetegn dekker hele gruppen, men kjennetegnene må overlappe hverandre slik at det skapes en indre sammenheng. Berettigelsen av å definere samene som etnisk gruppe drøftes på dette grunnlag i

avsnittene 5.3.2-5.3.4 som er identisk med kapittel 4 i NOU 1984 : 18 "Om samenes rettsstilling".

- Kapittel** Sammen drag av 1. delinnstilling og utvalgets tilrådinger
- 2.4 KAPITTEL 5. SAMENES KULTUR SITUASJON
Næringslivet som kulturbærer og kulturelt kjennetegn. (5.4).

Jordbruk, fiske, utmarksnæringer, duodji og reindrift som eneyrker eller som ledd i yrkeskombinasjoner, danner basis for de samiske kulturmiljøer. Disse næringene er derfor svært viktige ved vurderingen av samenes totale kultursituasjon.

- Kapittel** Sammen drag av 1. delinnstilling og utvalgets tilrådinger
- 2.4 KAPITTEL 5. SAMENES KULTUR SITUASJON
Samisk egenaktivitet. (5.5).

Organisasjonslivet og den relativt brede samiske aktiviteten både i mer allmenne sammenhenger og innenfor spesielle interessegrupper som kunst, idrett, opplysningsarbeid m.v. viser at samene er opptatte av å skape synlige rammer for utfoldelse av kulturell egenart i dagens samfunn. Den generelle oppvurderingen av samisk kulturliv i etterkrigstiden har her bidratt til økt samisk egenaktivitet.

- Kapittel** Sammen drag av 1. delinnstilling og utvalgets tilrådinger
- 2.4 KAPITTEL 5. SAMENES KULTUR SITUASJON
Samene i det norske samfunnet - hovedproblemer i kultur- og utdanningspolitikken. (5.6).

Flere trekk i samenes minoritetssituasjon bidrar til å svekke samisk identitet og til å splitte den samiske befolkningen. Likevel identifiserer samene seg i stor utstrekning som et eget folk, og blir tilsvarende oppfattet som det av andre. Dette representerer et viktig grunnlag for en egen samisk kultur- og utdanningspolitikk.

Kravet om kunnskaper som er gagnbare i det norske velferdssamfunnet og tilsvarende krav om kulturelle ferdigheter i det ikke-samisk dominerte storsamfunnet oppfattes lett som generelle idealer om tidsriktig livsstil. Disse faktorer representerer et press mot samisk kultur som muligens er sterkere enn tidligere. Dette virker truende på samiske menneskers selvfølelse og selvspekt, og dermed også truende på samisk kultur

generelt.

Samiske interesser defineres i stor utstrekning av beslutningsorganene. Samerettsutvalgets utredning NOU 1984 : 18 "Om samenes rettsstilling", må i denne sammenheng oppfattes som et resultat av myndighetenes ønske om å klarlegge spørsmålet om hvordan samene som en samlet gruppe skal ha innflytelse i det norske samfunnet.

Kapittel Sammen drag av 1. delinnstilling og utvalgets tilrådinger
2.4 KAPITTEL 5. SAMENES KULTUR SITUASJON
Etnisk selvforståelse og kulturell utfoldelse. (5.7).

Mens samene tidligere forankret sin identitet til en enkel livsstil knyttet til primærnæringsmiljøene, står kunnskaper og ferdigheter knyttet til det moderne samfunn ikke lenger i noe automatisk motsetningsforhold til samiske ferdigheter og kunnskaper. De fleste samer må trolig ta stilling til hvordan de skal kombinere et liv i riksfellesskapet med de fellesrammer samenes egne tradisjoner har skapt.

Det er store variasjoner i samenes kulturelle tilpasning. Det samme gjelder også deres kulturelle ferdigheter. Begrensede muligheter for samene til å identifisere seg med hverandre gjennom et sett av felles symboler, hemmer utviklingen av en fellessamisk solidaritets- og samhörighetsfølelse.

Kapittel Sammen drag av 1. delinnstilling og utvalgets tilrådinger
2.4 KAPITTEL 5. SAMENES KULTUR SITUASJON
Sammenfatning. (5.9).

Mange samer mangler i dag muligheter til å oppleve egen kulturtilhörighet og egne tradisjoner som en kilde til å trygge og styrke selvfølelsen. Dette representerer fortsatt kultur- og utdanningspolitiske utfordringer.

Kapittel Sammen drag av 1. delinnstilling og utvalgets tilrådinger
2.5 KAPITTEL 6. DET OFFISIELLE GRUNNLAGET FOR DAGENS KULTUR- OG UTDANNINGSPOLITIKK

Kapitlet drøfter ulike begreper (6.1), refererer innholdet i allmenne statlige dokumenter om samene (6.2) og de fylkeskommunale målsettinger som gjelder samisk kultur (6.3). Videre presenteres målsettinger for undervisning m.v. (6.4), sektororienterte dokumenter som vedrører samene (6.5) og samiske forhold innenfor mer generelle rammer (6.6).

Sammenfatningen av de norske målsettinger presenteres i avsnitt 6.7,

mens problemene med oppfølgingen av dem kort drøftes i avsnitt 6.8.

Videre inneholder kapitlet et avsnitt om nordiske målsettinger (6.9) og et om internasjonale rettsregler (6.10).

Begrepe integrering, assimilering, akkulturasjon og pluralisme drøftes innledningsvis. Med utgangspunkt i begrepsdrøftingen presenteres de prinsipielle holdningene i Samordningsnemndas (1948) og Samekomiteens (1959) innstillinger. De etterfølgende avsnitt påviser hvordan omvurderingen av norsk samepolitikk i etterkrigstiden har avleiret seg i prinsipputsagn både i statlige og fylkeskommunale dokumenter. Både i disse og i mer allmennpolitiske prinsipputsagn framheves det som et offentlig ansvar at forholdene legges til rette for at samene skal kunne ta vare på sitt språk og sine særegne kulturtrekk for øvrig. Men samene skal samtidig kunne nyttiggjøre seg de generelle tilbud og muligheter i fellessamfunnet.

Disse målsettingene forsterkes av mer allmenne kulturpolitiske retningslinjer om kulturelt demokrati, desentralisering og delegering av avgjørelsesmyndighet.

Mens de økonomiske og sosiale forhold stod i forgrunnen i de første etterkrigsår, har respekten for samekulturens verdi blitt klarere uttrykt i de siste ti år.

Gjennomføringen av målsettingene har imidlertid bydd på problemer. Mangelen på et sentralt initierende og koordinerende organ er trolig en del av forklaringen, ved siden av noe manglende politisk vilje og bevissthet, kanskje særlig lokalt. Også samene trengte en modningstid før kravene om minoritetsrettigheter fikk noen bred oppslutning.

Også på nordisk plan arbeider man i dag ut fra målsettinger som sikter inn mot å bevare samisk kultur og samiske miljøer. Nordisk Ministerråd som koordinerer dette arbeidet, har her et nært samarbeid med Nordisk Sameråd og Nordisk Samisk Institutt.

Dagens internasjonale regelverk som gjelder minoriteter er også relevant for de retningslinjer myndighetene følger i kultur- og utdanningspolitikken overfor samene. Målsettingene for minoritets- og urbefolkningsvernet har forandret seg over tid.

I etterkrigstiden har en fått flere internasjonale konvensjoner som spesielt skal sikre minoritetenes rettigheter. De internasjonale rettsregler skal hindre negativ forskjellsbehandling av minoriteter, men står ikke i veien for særiltak siktet inn mot større reell likestilling mellom ulike folkegrupper.

Det internasjonale regelverk - både de generelle menneskerettigheter og de særlige "urbefolkningsregler" - synes samlet å oppfordre nasjonalstatene til å legge like stor vekt på å sikre minoritetskulturene livsmuligheter som på å styrke fellesskapet mellom minoritetene og storsamfunnet.

Kapittel Sammendrag av 1. delinnstilling og utvalgets tilrådinger

2.6 KAPITTEL 7. UTVALGETS GRUNNSYN

Innledningsvis behandler kapitlet forholdet mellom samisk og norsk kultur i avsnittene 7.1 og 7.2. Samekulturen beskrives som en truet kultur (7.3) og på den bakgrunn drøftes samenes muligheter til å markere kulturell egenart (7.4).

Deretter vurderes samekulturens framtidsmuligheter (7.5), næringslivets rolle som kulturbærer (7.6) og det offentlige ansvar for samisk kultur (7.7). Samebegrepet i offentlig sammenheng (7.8), samenes ulike holdninger (7.9), likestilling mellom samisk og norsk kultur (7.10) og styringen av den framtidige kultur- og utdanningspolitikk (7.11) drøftes videre på et prinsipielt grunnlag. Samenes posisjon både som bærere av en minoritetskultur og som vanlige norske borgere omhandles i et eget avsnitt (7.12) i kapitlet, som avsluttes med noen betraktninger om hensynet til de internasjonale rettsregler (7.13).

Utvalget mener at kultur- og utdanningspolitikken overfor samene må bygges på følgende:

Kapittel Sammen drag av 1. delinnstilling og utvalgets
tilrå dinger
2.6 KAPITTEL 7. UTVALGETS GRUNNSYN
To folk, to kulturer. (7.1).

Samiske bosettingsområder var etablert i Norge før den norske stat ble dannet. Samekulturen har derfor opprinnelig hjemstavsrett i Norge. Samer og nordmenn må ut fra dette betraktes som to folk, og samenes språk og kultur har det samme krav på vern og utviklingsmuligheter som norsk språk og kultur.

Kapittel Sammen drag av 1. delinnstilling og utvalgets
tilrå dinger
2.6 KAPITTEL 7. UTVALGETS GRUNNSYN
Samekulturen - en truet kultur. (7.2 - 7.3).

Den offentlige innsatsen overfor samisk kultur må forankres i målsettinger som tar utgangspunkt i at det foreligger en reell fare for at samisk kultur kan forsvinne som en del av det totale kulturbildet i Norge, i Norden og verden for øvrig. Norge har her et særlig internasjonalt ansvar.

Kapittel Sammen drag av 1. delinnstilling og utvalgets
tilrå dinger
2.6 KAPITTEL 7. UTVALGETS GRUNNSYN
Samenes muligheter til å markere kulturell
egenart i dag. (7.4).

Kultur- og utdanningspolitikken må ta sikte på å beskytte og videreutvikle de samiske kulturelementer som fortsatt lever i de samiske miljøer som har bevart det tradisjonelle særpreg. Dessuten må samer som har tapt kontakten med tradisjonsgrunnet, kunne få anledning til å bli kjent med og gjenvinne tilliten til samisk kultur.

Kapittel Sammen drag av 1. delinnstilling og utvalgets
tilrå dinger
2.6 KAPITTEL 7. UTVALGETS GRUNNSYN
Samekulturens framtid. (7.5).

Samene har rett til å beholde språk, sosiale miljøer og andre fundamentale faktorer som danner bakgrunn for en egen samisk identitet.

Derfor er det nødvendig:

1. å beskytte de næringsformer som samisk kultur tradisjonelt har vært forankret i
2. å gjøre samiske kulturytringer levedyktige i det moderne samfunn.

Kapittel Sammen drag av 1. delinnstilling og utvalgets tilrådinger

2.6 KAPITTEL 7. UTVALGETS GRUNNSYN

Det offentliges ansvar for samisk kultur.

De samiske miljøer må sikres et økonomisk grunnlag i næringslivet som styrker bosettingen. Offisielle målsettinger om å bevare samisk språk og kultur må oppfølges ved at skole, massemedia og andre offentlige organer pålegges større ansvar enn hittil når det gjelder formidling og videreføring av samisk kultur.

Kapittel Sammen drag av 1. delinnstilling og utvalgets tilrådinger

2.6 KAPITTEL 7. UTVALGETS GRUNNSYN

Samebegrepet i offentlig sammenheng. (7.8).

Et levende samisk kulturliv er avhengig av at en gruppe mennesker føler en etnisk og kulturell avgrensning i forhold til flertallsbefolkningen. Konkrete tiltak som styrker samenes kulturelle og etniske identitetsfølelse er derfor nødvendig. Det er særlig nødvendig med slike tiltak i Norge som har de fleste samiske innbyggere i Norden.

Kapittel Sammen drag av 1. delinnstilling og utvalgets tilrådinger

2.6 KAPITTEL 7. UTVALGETS GRUNNSYN

Samenes ulike holdninger. (7.9).

Samenes ulike holdninger til egen framtid reflekterer de varierende betingelser samene har hatt til å holde på sin kulturelle egenart. Disse må vurderes som forsøk på å finne en balanse mellom forankringen i egen kultur og tilpasningen til storsamfunnet.

Kapittel Sammen drag av 1. delinnstilling og utvalgets

tilrådinger

2.6 KAPITTEL 7. UTVALGETS GRUNNSYN

Likestilling mellom samisk og norsk kultur.

(7.10).

Samisk og norsk kultur må likestilles. Enkeltmennesker og grupper må få utfolde seg både ut fra tradisjonsbetingede og praktiske behov. Rettighetene til å bevare kontakt med egne kulturelementer må knyttes til samene, som er et videre begrep enn samisktalende.

Kapittel Sammen drag av 1. delinnstilling og utvalgets tilrådinger

2.6 KAPITTEL 7. UTVALGETS GRUNNSYN

Offentlig styring av den framtidige kultur- og utdanningspolitikk. (7 11).

Samisk kultur må kodifiseres i rikssamfunnet, og samene må få anledning til selv å styre kultur- og utdanningspolitikken.

Det er et nasjonalt ansvar å opprettholde og videreutvikle samisk kultur.

Myndighetenes ansvar ligger på det lovgivende og økonomiske plan, mens formulering av målsettinger og praktisk styring i størst mulig utstrekning må bygge på representative holdninger blant samene. I denne sammenheng vurderes positivt forslag om dannelsen av et representativt samisk organ. Organiseringen av dette må drøftes på grunnlag av NOU 1984 : 18 "Om samenes rettsstilling".

Kapittel Sammen drag av 1. delinnstilling og utvalgets tilrådinger

2.6 KAPITTEL 7. UTVALGETS GRUNNSYN

Samene - både vanlige norske borgere og bærere av en minoritetskultur. (7.12).

Samene har en selvsagt rett til å benytte seg av samfunnets generelle utdannings- og kulturtilbud. Utdannings- og kulturpolitikken må ha som siktemål å gi samene generelle forutsetninger for å kunne nyttiggjøre seg hele spekteret av de mulighetene samfunnet tilbyr.

Styrking av samisk egenart og kultur og å fremme deres forutsetninger for karriere på rikssamfunnets generelle premisser må imidlertid ikke betraktes som et prioriteringsspørsmål der det ene skal skje på bekostning av det andre. Det kulturelle, økonomiske og sosiale mønster i det samiske samfunn må preges av likestilling mellom samisk og norsk kultur. Denne likestilling innebærer:

- rett for samene til å opprettholde språklig og kulturell egenart
- plikt for andre som virker i samiske bosettingsområder, til å tilpasse seg denne egenarten
- rett for samene til å gi avkall på sine tradisjoner og sin samiske identitet ut fra reelle valgmuligheter, som i praksis innebærer at den

ene kulturtilhørighet ikke automatisk representerer langt flere muligheter enn den andre.

Kapittel Sammen drag av 1. delinnstilling og utvalgets tilrå dinger

2.6 KAPITTEL 7. UTVALGETS GRUNNSYN
forholdet til internasjonale rettsregler.
(7.13).

Samene berøres av en rekke internasjonale rettsregler som gjelder minoriteter.

Kultur- og utdanningspolitikken overfor samene må ikke være i strid med disse. På den annen side skal det internasjonale regelverk ikke representere maksimumsrammer de tiltak man ønsker å gjennomføre.

Folkeretten synes å oppfordre de enkelte stater til å føre en minoritetspolitikk hvor en legger like stor vekt på minoritetskulturens egenverdi som på fellesskapet mellom minoritetene og majoritetsbefolkningen.

En slik politikk kan betegnes integrert pluralisme, og Norge har både ressursmessige og ideologiske forutsetninger for å gjennomføre den overfor samene. Dessuten vil et felles nordisk avtaleverk kunne være et mål for det internordiske arbeidet med minoritetsspørsmål.

Kapittel Sammen drag av 1. delinnstilling og utvalgets tilrå dinger

2.7 KAPITTEL 8. SPRÅKET

Det samiske språks utbredelse, dialekter, historie og skriftspråkutvikling omtales i avsnitt 8.1, som er utdrag av kapittel 3 i NOU 1984: 18 "Om samenes rettsstilling".

En del faktorer som påvirker et språks status og situasjonen for det samiske språket i Norge presenteres i avsnitt 8.2. Dessuten omtales det samiske språks offisielle stilling i Sverige, Finland og Sovjet.

Avsnitt 8.3 drøfter begrepene "språk", "morsmål" og "flerspråklighet" mens det påfølgende avsnitt (8.4) vurderer språkbehov i en mer generell sammenheng. Avsnitt 8.5 tar for seg ulike sider ved offisiell språkpolitikk, mens det etterfølgende avsnitt (8.6) mer konkret vurderer den offentlige styringen av samisk språkbruk i Norge.

Utkast til en samisk språkløv (8.7) med kommentarer (8.8) presenteres til slutt i kapitlet.

Kapittel Sammen drag av 1. delinnstilling og utvalgets tilrå dinger

2.7 KAPITTEL 8. SPRÅKET
Samisk språk. (8.1).

Samisk er et vesentlig finsk-ugrisk språk tilhørende den uralske språkfamilie. Språket er inndelt i en rekke dialekter, som igjen kan splittes i dialektvarianter.

Hovedtyngden av dialektene som brukes i Sverige og Norge, betegnes undertiden som vestsamiske, mens enaresamisk, skoltesamisk og dialektene på Kolahalvøya tilsvarende er østsamiske. En inndeling basert på språktrekk gjør det imidlertid hensiktsmessig å regne med en tredeling: østsamisk (som ovenfor), sentralsamisk (nordsamisk, lulesamisk og pitesamisk) og sørsamisk i vid forstand (umesamisk og sørsamisk).

Allerede på 1500-1600-tallet var dialektinndelingen stort sett slik som vi kjenner den i dag.

Nabodialektene er til vanlig gjensidig forståelige, men unntak finns (nordsamisk og enaresamisk f.eks.) og det finnes ingen absolutte språkgrenser.

Mens forskjellen mellom nordsamisk og lulesamisk kan sammenlignes med forholdet norsk-svensk, står sørsamisk like langt fra nordsamisk som norsk fra islandsk. Noen språkforskere skiller derfor mellom samiske språk og samiske dialekter, men begrepene her er ikke helt klare.

Det er umulig å danne seg et fullstendig bilde av hvordan dialektspaltingen har skjedd. De relevante skrevne kilder går ikke lenger tilbake enn til 1600-1700-tallet, og teorier om dialektdannelse før den tid må basere seg på språksammenlikning dialektene innbyrdes og samisk sammenliknet med nabospråkene. For øvrig kan teorier om dialektutviklingen dannes på grunnlag av administrative og statspolitiske grenser, næringstilpasning, kontakt med skatteoppkrevere, innvandring m.v.

Skriftspråkutviklingen fram til ca 1900 forløp ulikt i de forskjellige land. Ser en bort fra en liten ordoppteignelse fra Kolahalvøya i 1577 skjedde de første bokutgivelser på samisk i Sverige i 1619. På svensk side ble "det sydlapska bokspråket" utviklet i løpet av 1700-tallet, og på begynnelsen av 1800-tallet hadde en ordbøker, grammatikker og en rekke religiøse skrifter på samisk. Utgivelsen av hele Bibelen i 1811 markerer et av høydepunktene i denne tradisjonen.

Arbeidet med sørsamisk fortsatte fram til midten av 1800-tallet, men lå nede i slutten av århundret. Med Lars Levi Læstadius, som ga ut en rekke religiøse skrifter med den lulesamiske dialekten som grunnlag, måtte "det sydlapska bokspråket" gradvis vike plassen for et nordligere skriftspråkgrunnlag.

Den lulesamiske dialekten preget det videre arbeidet med skriftspråket på svensk side. I Norge ble den første bok på samisk, Luthers lille katekisme, utgitt i 1728. Dette representerer starten på en utvikling av nordsamisk bokspråk. Flere ordbøker, grammatikker, religiøse skrifter og trykksaker ble utgitt i løpet av 1700- og 1800-tallet og rettskrivingen ble revidert flere ganger. Også egne "samiske" bokstaver ble tatt i bruk. Bibelen ble utgitt i sin helhet i 1895.

I Finland kom utgivelsen av samiskspråklige bøker i gang i 1825, men produksjonen der var beskjeden helt fram til dette århundre.

I vårt århundre kan perioden fram til 1. verdenskrig karakteriseres som en aktiv tid for samisk skriftspråk ettersom flere litterære verk ble utgitt i Norge, Sverige og Finland. Mellomkrigstiden var mørk i så måte, men det vitenskapelige arbeidet med språket fortsatte.

Etter 2. verdenskrig forelå det tre forskjellige nordsamiske rettskrivninger for bruk i skolen. I 1949 tok man i bruk en felles rettskriving i Norge og Sverige, mens Finland fortsatt hadde sin egen. I 1979 ble en ny felles nordsamisk rettskriving tatt i bruk både i Norge, Sverige og Finland. En egen rettskriving for sørsamisk ble i 1978 godkjent for skolebruk både i Norge og Sverige.

Den enaresamiske ortografien fra 1906 og en skoltesamisk utviklet i 1970-årene, er fortsatt i bruk, og vil trolig ikke bli revidert.

Det er ventet at en felles svensk-norsk rettskrivingsnormal for lulesamisk vil bli godkjent av myndighetene.

Kapittel Sammen drag av 1. delinnstilling og utvalgets tilrådinger

2.7 KAPITTEL 8. SPRÅKET

Forhold som påvirker et språks status. (8.2).

Følgende faktorer ved språket og språkbrukerne omtales: språkets tilknytning til næring og livsform; språkets bruksverdi i rikssammenheng/internasjonale sammenheng; historisk posisjon; språket er riksspråk i tilstøtende stater; konsentrert bosetting/avgrensede bosettingsområder; befolkningsandel; offisielle språkbestemmelser; dialektspredning; frivillige organisasjoner; offisielle institusjoner; indre selvstyre; status i grunnskolen; media; skriftspråktradisjoner.

Den samiske språksituasjon oppsummeres slik:

- Det opprinnelige grunnlaget for samisk språkutfoldelse er blitt borte i mange områder. Den aktive bruken av språket er betydelig svekket, til dels også forsvunnet.
- De faktorer som har bidratt til denne utviklingen har i dag også nådd de tradisjonelle sikreste områder for samisk språkrekuttering.
- En del offisielle tiltak (skolen, Sameradioen, m.v.) har dels erstattet tidligere språkstimulerende elementer, men kan i dag neppe karakteriseres som fullgode sikringsfaktorer for samisk språk.
- Det språklige normerings- og utviklingsarbeid har hatt en positiv virkning, men språkets manglende status i offentlig sammenheng har virket begrensende.
- Det geografiske rekrutteringsområde for personer med samisk som 1. språk er blitt sterkt innsnevret de siste generasjoner.
- Områder med samisk bosetting hvor folk helt eller delvis ennå er forankret i tradisjonelle samiske næringer er, sammen med reindriftsnæringen, fortsatt det naturlige ankerfeste for samisk språk.
- Framtida til samisk som et levende bruksspråk vil stå og falle med utviklingen i de områder hvor det fortsatt er hovedspråket i dagliglivet.

Kapittel Sammen drag av 1. delinnstilling og utvalgets tilrådinger

2.7 KAPITTEL 8. SPRÅKET

Språk, morsmål, flerspråklighet. (8.3).

Under drøftingen av begrepene språk, morsmål og flerspråklighet, pekes det på at språk- og språkutvikling i en minoritetssituasjon er mer komplisert enn for mennesker som lever i en homogen kulturkrets.

I samenes kultursituasjon må tospråklighet betraktes som nødvendig om samene skal bevare kontakten med kulturtradisjonene, samtidig som de skal være tilpasset det ikke-samiske samfunn de er en del av.

De naturlige forutsetninger for å utvikle full tospråklighet må anses å være mer begrensede i de sørsamiske miljøer og i flere kystdistrikter enn i

de sentrale samiske bosettingsområder.

Samisk språkrøkt står i dag overfor store problemer, og det pekes på at både språkrett og språkplikt i offisiell sammenheng kan være nødvendig for å sikre livsgrunnlaget for samisk språk. Offentlig språkplikt er i seg selv ikke på noen måte noe ekstremt krav.

Kapittel Sammen drag av 1. delinnstilling og utvalgets
tilrå dinger

2.7 KAPITTEL 8. SPRÅKET

Språkbehov. (8.4).

Samenes språkbehov er i dag både av kommunikativ og kulturell art. Slike behov er anerkjente i Norge, blant annet gjennom lov om målbruk i offentlig tjeneste og gjennom bestemmelser om bruk av dialekter og norske målformer i skoleverket.

Dagens bestemmelser er begrunnet med at språktradisjonene er en del av Norges felles kulturarv (bokmål/nynorsk), men også med kulturpluralistiske holdninger (innvandrerspråkene).

I dag synes holdningene til samisk å være noe uklar, men offentlige utsagn tenderer i retning av vilje til prinsipiell likestilling mellom samisk og de offisielle norske målformene. Offisiell språkpolitikk overfor samene. (8.5).

Utvalget tar utgangspunkt i at mandatet uttrykker et ønske fra sentralmyndighetene om å finne fram til tjenlige ordninger som sikrer samene fulle språkrettigheter innen undervisning, administrasjon/offentlig tjeneste, serviceinstitusjoner og rettsvesen.

Videre er utgangspunktet dette at det offentlige anerkjenner samisk språk som en viktig forutsetning for samenes identitetsforankring, kulturelle kontinuitet og trygghet, ved siden av at det er en del av Norges grunnleggende kulturarv.

Styrkingen av samisk språkbruk må ut fra dette foregå parallelt på mange felter samtidig, og styres av prinsippet om balanse mellom den offisielle bruken av språket og den uoffisielle forankring språket har i de ulike miljøer.

Samisk og norsk må derfor likestilles både som kommunikasjonsspråk og kulturelementer.

Utvalget presenterer i denne sammenheng ulike modeller for regulering av samisk språkbruk. Utvalget viser til Samekomiteens innstilling, til språkbestemmelser overfor minoriteter i andre land, til arbeidet med samisk språklov i Finland og til språkløvs kisse lagt fram av Nordisk Samisk Institutt. Sameorganisasjonenes språksyn presenteres i et eget avsnitt.

Kapittel Sammen drag av 1. delinnstilling og utvalgets
tilrå dinger

2.7 KAPITTEL 8. SPRÅKET

Offentlig styring av samisk språkbruk i
Norge. (8.6)

Utvalget drøfter videre de prinsipielle og praktiske rammer for offentlig styring av samisk språkbruk i Norge. Utvalget går inn for at både samenes rettigheter og samfunnets plikter fastslås med hjemmel i lov.

Utgangspunktet er eksisterende norsk språklovgivning, men prinsipper i andre tilsvarende lovverk og lovforslag tas også med i vurderingene. Rammen om lovverket må etter utvalgets syn være de likeverds- og likestillingsbetraktninger som legges til grunn for de offisielle bestemmelser som gjelder bokmål og nynorsk. For samene innebærer dette:

- beskyttelse av de samiskspråklige miljøer
- rett til å bruke det språk en ønsker i kontakt med offentlige organer
- rett til å møte det samiske språket i offentlig skrift og tale
- rett til opplæring i og på samisk.

Det offentlige må likeledes pålegges:

- plikt til å ta hensyn til det samiskspråklige preget i visse områder
- plikt til å ta hensyn til enkeltindividens språklige ønsker og forutsetninger
- plikt til å bruke språket etter nærmere retningslinjer fastsatt i lov og forskrifter.

Utvalget gir en bred oversikt over den samiske språkutviklingen i en rekke kommuner i perioden 1930-1970, slik den kan avleses gjennom folketellingene.

På dette grunnlag går flertallet (formannen, Holm Bull, Kalstad, Mikalsen, Niemi, Oskal-Eira, Pedersen, Veierød og Aarseth) inn for at kommunene Kautokeino, Tana, Porsanger, Karasjok, Nesseby og Kåfjord får lovfestet status, og begrunner det med følgende:

- i disse kommunene må behovet for samiskspråklig kommunikasjon antas å være stort
- i disse kommunene er det nødvendig å heve språkets offisielle status for å unngå ytterligere nedtoning av samisk identitet. Samisk identitetsfølelse er en forutsetning for språklig vekst og utvikling.
- i disse kommuner antas det at samisk identitet er markert til stede og likeledes forutsetninger for videre utvikling av slik identitet. For de fem finnmarkskommunene legges det i tillegg vekt på:
 - kommunene utgjør et sammenhengende språkområde
 - de grenser til tilsvarende områder i Finland
 - betydningen av å bevare et sammenhengende språkområde har mye å si for den samiske språkutviklingen generelt.

Utvalgets mindretall (Digre og Eriksen) vil ikke navngi områder i lovteksten. Begrunnelsen er at det kan virke diskriminerende på sameområder som ligger utenfor de navngitte områdene. Mindretallet er ikke uenig i at de 6 nevnte kommuner har et betydelig samiskspråklig innslag, men mener at det er den stedlige befolkningen som må avgjøre hvilken status samisk skal ha i de ulike områder, - og dette må til enhver tid reguleres gjennom forskrifter, gitt av Kongen.

Et samlet utvalg går videre inn for at samisktalende i hele Norge skal ha rett til å bruke morsmålet i kontakt med retts- og politivesen og i helsevesenet. Likeledes skal samer ha lovfestet rett til individuell geistlig betjening, dvs. sjelesorg på morsmålet.

Utvalget går dessuten samlet inn for at både norsktalende og samisktalende samer skal ha rett til opplæring i samisk og at barn skal ha rett til undervisning i og på samisk etter, eller i medhold av, lov om grunnskolen og lov om videregående opplæring.

Utvalget fremmer følgende utkast til samisk språklov. (8.?):

Kapittel Sammen drag av 1. delinnstilling og utvalgets tilrådinger

2.7 KAPITTEL 8. SPRÅKET

Kapittel 1: Alminnelige bestemmelser.

§ 1 : Hovedbestemmelse.

Samisk og norsk er likeverdige språk og skal likestilles som offisielle

språk etter bestemmelsene i denne lov.

§ 2 : Lovens virkeområde.

Reglene i lovens kapittel III gjelder bare i kommunene Karasjok, Kautokeino, Kåfjord, Nesseby, Porsanger og Tana.

Kongen avgjør om lovens kapittel III eller deler av dette skal gjelde i andre samiske bosettingsområder.

Mindretallets forslag:

Kongen avgjør til enhver tid hvilke områder som skal komme inn under kapittel III eller deler av dette.

§ 3 : Samisk som kommunalt hovedspråk.

Kommunestyret kan bestemme at samisk skal innføres som hovedspråk i den interne kommunale forvaltning.

§ 4 : Unntak fra loven

Der særlige grunner taler for det, kan Kongen helt eller delvis gjøre unntak for organer som faller inn under loven.

Kongen kan i tvilstilfelle avgjøre om et organ eller en privatperson som utøver forvaltningsvirksomhet, faller inn under denne lov.

Kapittel Sammen drag av 1. delinnstilling og utvalgets tilrådinger

2.7 KAPITTEL 8. SPRÅKET

Kapittel II: Rett til å bruke samisk og til opplæring.

§ 5 : Rett til å bruke samisk.

Samisktalende har rett til å bruke sitt eget språk for å ivareta egne interesser overfor domstoler og politimyndighet og som pasienter ved helseinstitusjoner.

De har likeledes rett til individuell geistlig betjening på morsmålet.

§ 6 : Rett til opplæring

Alle samer har rett til opplæring i samisk.

Med same menes i denne sammenheng enhver som regner seg som same, og som enten:

- (a) har samisk som førstespråk, eller
- (b) har far eller mor med samisk som førstespråk, eller
- (c) har bestefar eller bestemor med samisk som førstespråk, eller
- (d) er knyttet til samisk miljø gjennom ekteskap, bopel eller oppvekst.

Elever har rett til undervisning i og på samisk etter reglene i lov om grunnskolen og lov om videregående opplæring.

Kapittel Sammen drag av 1. delinnstilling og utvalgets tilrådinger

2.7 KAPITTEL 8. SPRÅKET

Kapittel III: Samisk språk i samiske sentralområder.

§ 7 : Rett til å bruke samisk.

Enhver har rett til å bruke samisk i kontakt med kommunale organer. Det samme gjelder overfor fylkeskommunale organer hvis arbeidsfelt og ansvar gjelder det området der vedkommende bor. Statsorganer hvis arbeidsområde er begrenset til ett av de fylker der kapittel III delvis er gjort gjeldende,

likestilles med fylkeskommunale organer.

§ 8 : Rett til utdanningspermisjon.

Alle kommunale tjenestemenn har krav på permisjon med lønn for gjennom utdanning å skaffe seg den kompetanse i samisk som stillingen krever.

Det samme gjelder embets- og tjenestemenn i statlige og fylkeskommunale organer hvis arbeidsområde er begrenset til de kommuner som er nevnt i § 2 .

Embets- og tjenestemenn i andre offentlige organer som omfattes av dette kapittel, kan også få slik permisjon i den utstrekning organet mangler samiskkyndig personell. Avslag på permisjonssøknad etter denne bestemmelse kan påklages til departementet. Reglene i forvaltningslovens § 24 og § 25 og kapittel VI gjelder tilsvarende så langt de passer.

§ 9 : Fortrinnsrett ved tilsetting.

Ved tilsetting i organer som er pålagt å følge reglene i dette kapittel, har samisktalende fortrinnsrett dersom de ellers fyller vilkårene for tilsetting.

§ 10 : Offentlige kunngjøringer.

Offentlige annonser og kunngjøringer av enhver art skal publiseres både på norsk og samisk.

Kapittel Sammen drag av 1. delinnstilling og utvalgets tilrådinger

2.7 KAPITTEL 8. SPRÅKET

Kapittel IV: Administrative bestemmelser.

§ 11 : Oversetting av lover.

Lover av spesiell interesse for den samiske befolkning skal oversettes til samisk.

§ 12 : Samisk språkråd.

Det opprettes et Samisk Språkråd som tar seg av de oppgaver og interesser denne lov fastsetter.

Kongen gir nærmere regler om rådets sammensetning, oppnevning, funksjonstid m.v.: og om rådets arbeidsoppgaver.

§ 13 : Fortrinnsrett ved tilsetting.

Ved tilsettinger i organer som er pålagt å følge loven har samisktalende fortrinnsrett under ellers like vilkår.

§ 14 : Rett til utdanningspermisjon.

Embets- eller tjenestemenn i andre offentlige organer enn de som er nevnt i § 8 , har rett til permisjon med lønn for å skaffe seg kompetanse i samisk i den utstrekning det er behov for det i stillingen.

Bestemmelsen i § 8 fjerde ledd gjelder tilsvarende.

§ 15 : Klagerett.

Om noen mener at et organ ikke følger reglene fastsatt i eller i medhold av denne lov, kan de klage på dette til overordnet organ. Klageretten gjelder bare i saker som angår vedkommende selv.

Samiske organisasjoner har likevel alltid klagerett.

Reglene i forvaltningslovens kapittel VI gjelder tilsvarende så langt de passer.

§ 16 : Dekning av utgifter.

De utgifter denne lov påfører kommuner og fylkeskommuner dekkes i sin helhet av staten.

§ 17 : Melding til Stortinget.

Kongen skal annethvert år legge fram melding for Stortinget om gjennomføringen av denne lov.

§ 18 : Ikrafttreden m.v.

Denne lov trer i kraft fra den tid Kongen bestemmer.

Kongen gir nærmere forskrifter om gjennomføringen av denne lov.

Kapittel Sammen drag av 1. delinnstilling og utvalgets
tilrå dinger
2.7 KAPITTEL 8. SPRÅKET
Merknader til utvalgets lovutkast. (8.8).

I merknadene presiserer utvalget at lovens formål er å fremme likestillingen mellom samisk og norsk språk, og at det må legges tilbørlig vekt på dette ved tolkningen av de enkelte paragrafer.

Kapittel Sammen drag av 1. delinnstilling og utvalgets
tilrå dinger
2.8 KAPITTEL 9. GRUNNSKOLEN

Etter innledningen (9.0) nevnes de grunnleggende problemstillinger vedrørende samene i norsk skole (9.1).

Den samiske skole etter at Samekomiteen la fram sin innstilling drøftes i avsnitt 9,2, hvor NOU 1980: 59 "Samisk i grunnskolen" refereres fylldig. Begrepet "Samisk skole" blir vurdert i avsnitt 9.3, mens utvalgets vurderinger og forslag presenteres i avsnitt 9.4.

Utvalget vurderer samenes utdanningssituasjon i sammenheng med utvalgets grunnsyn og spesielle språksyn. Kapittel 9 berører ikke videregående opplæring og høyere utdanning, men drøfter situasjonen i grunnskolen blant annet på bakgrunn av SI-utvalgets innstilling.

Utvalget mener at de eksisterende ordninger med egne samiske skolekretser, egne klasser og egne grupper, danner rimelige rammer for organiseringen av undervisning som tar hensyn til samisk språk og kultur.

På bakgrunn av utvalgets mandat om å foreslå tiltak som fremmer samisk kultur og styrker bruken av samisk språk mener utvalget at samisk språk og kultur må få status som viktige allmendannende elementer i skoleverket. Samfunnet må av den grunn være villig til å satse store ressurser for å gjennomføre følgende:

1. Undervisning i samisk.

- lovfeste rett for alle samiske barn til å få opplæring i samisk.
Samiske barn skal her defineres som i det generelle språklovsforlagets § 6

- innføre samisk språk som et undervisningsemne for alle i kretser og kommuner der det samiske innslaget er betydelig.

2. Opplæring på samisk.

- lovfeste rett for alle samisktalende barn til å få den første opplæring på samisk
- gi samisk full status som opplæringsmål for samisktalende barn i kretser og kommuner der språket for øvrig har en dominerende stilling.

3. Opplæring i norsk.

Samisktalende barn skal få opplæring i norsk som sikrer grunnlaget for videre skolegang og yrkesliv i det norske samfunnet.

4. Opplæring i samisk historie og kultur.

Faglig holdbare opplysninger om samisk kultur og samenes kultursituasjon skal være et obligatorisk undervisningsemne i den norske grunnskolen generelt.

5. Rett til å danne egne samiske kretser.

Retten skolelovens § 3 hjemler, opprettholdes. I tillegg mener utvalget at dersom samiske barn utgjør en så stor gruppe at det danner grunnlag for egne kretser, skal foreldre, også utenom

språkblandingsdistriktene ha rett til å kreve opprettelse av slike kretser.

Utvalgets flertall (formannen, Eriksen, Holm Bull, Mikalsen, Niemi, Oskal-Eira, Pedersen, Kalstad, Veierød og Aarseth) foreslår at grunnskolelovens § 40 .7 forandres til:

"Elevar med samisk talemål har rett til å få opplæring i og på samisk i grunnskolen. Andre samiske elevar har rett til å få opplæring i samisk i grunnskolen

I krinsar der fleirtalet av innbyggjarane har samisk talemål, skal samisk ha full morsmålsstatus i undervisninga av samisktalende barn, og alle elevar for øvrig skal ha opplæring i samisk. Tilsvarende gjeld alle krinsar i kommunar der samisk og norsk er likestilte som offisielle språk.

I samiske busettingsområde for øvrig har alle rett til opplæring i samisk. Skolestyret kan innføre opplæringsplikt i samisk språk i ein eller fleire krinsar.

Elevar som får undervisning i samisk, kan bli fritakne for opplæring i ei av dei norske målformene.

Departementet fastset regler for denne undervisninga i samsvar med § 7 , og kan gjere unntak fra føresegnene i punkt 6 om elevtalet. Departementet skal syta for at det blir utarbeidd lærebøker og andre læremiddel."

Utvalgets mindretall (Digre) er uenig i lovforslagets 2. ledd om at alle elevar skal ha opplæring i samisk. Mindretallet mener at ingen i Norge kan pålegges opplæring i samisk med mindre det uttrykkelig framsettes ønske om det i de lokale miljøer.

Mindretallet foreslår derfor følgende ordlyd på § 40 .7: "Elevar med samisk talemål har rett til å få opplæring i og på samisk i grunnskolen. Andre samiske elevar har rett til å få opplæring i samisk i grunnskolen.

I samiske busettingsområde har samisktalende barn rett til undervisning på samisk på alle klassesteg i grunnskolen. Norsktalende i slike område har rett til opplæring i samisk.

I samiske busettingsområde kan skolestyret innføre opplæringsplikt for samer i samisk språk i ein eller fleire krinsar.

Elevar som får undervisning i samisk, kan bli fritakne for opplæring i ei av dei norske målformene.

Departementet fastset regler for denne undervisninga i samsvar med § 7 , og kan gjere unntak frå føresegnene i punkt 6 om elevtalet.

Departementet skal syta for at det blir utarbeidd lærebøker og læremiddel."

Et samlet utvalg går vidare inn for at grunnskolelovens § 3 , punkt 6, 3. ledd skal lyde:

"Når foreldre i språkblandingsdistrikt krev det, skal det skipast eigen krins for borna deira. Denne retten gjeld også samiske foreldre utanom samiske bosettingsområde. Føresegnene i § 2 gjeld tilsvarande."

Utvalget går inn for at samisk skal ha full morsmålsstatus der dette kan organiseres i egne kretser, klasser eller grupper. Andre samisktalende elevar skal ha rett til å få den første undervisning på samisk og en undervisning for øvrig som vedlikeholder og utvikler ferdighetene i språket.

I tråd med sitt generelle grunnsyn og synet på samisk språk foreslår utvalget at undervisningen i samisk som 2. språk skal ha følgende mål:

- I de kretser og kommuner der undervisningen i samisk gjøres obligatorisk, skal undervisningen legge et grunnlag for utvikling av full tospråklighet. Undervisningen i samisk skal være et ledd i arbeidet som sikter inn mot å gi alle barn de samme sjanser, både i og utenfor de samiske bosettingsområder.
- I andre kretser i samiske distrikter og i egne samiske kretser, skal de som ønsker det, få tilsvarende undervisning.
- Samisk skal likestilles med andre språk som 1. valgfag på ungdomstrinnet og gis en undervisning tilsvarende den som blir gitt i andre språk med samme status.

Utvalget slutter seg til SI-utvalgets forslag om utvikling av undervisningsplaner og er enig i at skoleloven har en bestemmelse om at slike planer skal finnes. Videre slutter utvalget seg til SI-utvalgets forslag om læremiddel-utvikling og utviklingsarbeid.

Et slikt utviklingsarbeid vil kreve ressurser som kan settes inn i skolene når de ulike tiltak utprøves. Utvalget mener at en ved

ressurstildelingen må legge vekt på følgende:

1. Ordningen med at timer til lovfestet undervisning i samisk og ressurser til generelle pedagogiske styrkingstiltak tildeles av de samme rammer, må opphøre. Det er uheldig at undervisning i samisk, som elever har krav på, blir vurdert i en prioriteringssammenheng når kommunene/skoledirektøren tildeler timer til de enkelte skoler.

Utvalget foreslår derfor at timer til lovfestet undervisning i samisk automatisk blir gitt som tillegg til rammen.

2. Tildeling av ekstra ressurser til generelle styrkingstiltak har hittil skjedd på grunnlag av generelle antakelser om behov for ekstraressurser.

Skolestyrene og skolene har i liten grad foretatt konkret planlegging av hvordan ressursene skal brukes på den mest hensiktsmessige måte. Ofte blir bruken først planlagt etter at ressursene er tildelt. For å styrke planleggingen av skoleutviklingen i de lokale miljøer, mener utvalget at en del av ressursene til "språklige særtiltak" i større utstrekning enn tidligere bør settes inn for å oppfylle mål som er forankret i konkrete planer i de enkelte kommuner og kretser. I dette arbeidet finner utvalget det naturlig at Samisk utdanningsråd får en mer aktiv rolle som rådgivende organ. Utvalget finner det videre naturlig at fremtidige generelle styrkingstiltak i de samiske områder planlegges av skoler og kommuner i samråd med Samisk utdanningsråd, før skoledirektørene tildeler ressurser.

Ved ressurstildelingen for øvrig må hensynet til det samiske innholdet i skolen og den generelle styrkingen, telle like mye. Utvalget mener at det er nødvendig med en nærmere analyse og vurdering av hvordan tildeling av ekstra ressurser har virket, og hvordan en best kan utnytte dem i framtida.

Utvalget mener videre at dette må være et viktig arbeidsfelt i det utviklingsarbeid NOU 1980: 59 foreslår, og som utvalget slutter seg til.

Kapittel Sammendrag av 1. delinnstilling og utvalgets
tilrådinger

2.9 KAPITTEL 10. ØKONOMISKE OG ADMINISTRATIVE KONSEKVENSER AV UTVALGETS FORSLAG

Utvalget peker i dette kapittel på at gjennomføring av forslagene vil kreve relativt store bevilgninger i oppstartingsfasen, og at de ventelig vil bli noe mindre når målsettingene er oppfylt.